

«Mangen field»

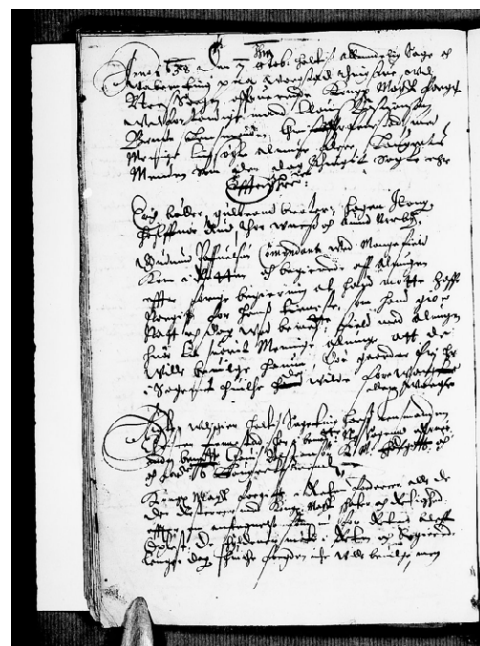
7.oktober 1658
var det ting på Vågstad i Nes.
Gudmund Poffuelsön, komandant ved
Mangen field, kom i retten og begjærte
av almuen etter forrige begjæring at han
måtte ha noe for hans tjenester, som
han gjør natt og dag ved bemelte fjell
med almuen. Hvortil svarte almuen at de
ville bevilge ham to gårder fri her i
sognet, hvilke de ville fore wagte (?) eller
vagte.

Teksten til høyre er fra Tingbok A3 1658 -
1659 folio 22b. Bildet er teksten slik det
ble skrevet 7/10 1658

Hva skjedde i 1658?
Etter freden i Roskilde 26. februar avstår
Norge Båhuslen og Trondhjems len inkl.
Møre til Sverige.

I september samme år starter en feide
mellom Sverige og Danmark-Norge kalt
Bjelkefeiden. Det starter med kamper ved
Halden som de dansk-norske styrkene
vinner.

Dette er nok bakgrunnen for vaktholdet
inne på skogen i Nes. Her fantes
ferdselsveger fra Eidskogen som førte
fram til Glomma.

100 år tidligere under den nordiske 7-
årskrigen ble Nes kirke brent i 1567 av
svenskene. Folk turde ikke sove på
østsiden av Glomma. Dette var nok noe
som levde i befolkningen og ble
formidlet.

Romerike Historielag har avskrift av de
gamle tingbøkene. Dette var starten for å
skaffe grunnlag for bygdebok/
gårdshistorieskriving. Dette er et
fantastisk materiale som er lite kjent. Det
meste er skannet og vil bli tilgjengelig på
vår hjemmeside.

Historielagets Hus

Besøksadresse: Vestvollveien 54 som er sidebygningen på Skedsmo prestegård ved Skedsmo kirke.

Åpningstider

Hver torsdag fra kl 10:00 - 17:00

Postadresse

Romerike Historielag, postboks 175
2021 Skedsmokorset.

Bankkonto: 1321.62.49857

Hjemmeside/e-post

www.historielag.no
rohist@online.no

Telf. 63878890/48297462

Trykkeri

Trykkpartner AS, Oslo.
Trykket i 3650 eksemplarer

Redaksjonen

Tom Halvorsen
thalvors@online.no

Grete Andersen
skytilen@gmail.com

Gunnar Gravdal Nerhus
g-g-ner@online.no

Frank Erik Solli
frank.erik.solli@outlook.com

Aud Siri Hønsen Huseby
aud.siri.huseby@wj.no

Har du stoff?

Vi tar gjerne i mot stoff.
skytilen@gmail.com

100 år siden spanskesyken

*Sakset fra den Norske legeforenings
tidskrift.*

Det spesielle med spanskesyken, sammenliknet med andre influensaepidemier, er at mennesker i 20 – 40 årene ble spesielt hardt rammet. Menn i alderen 25 – 29 år hadde de høyeste dødsratene. Svenn-Erik Mamelund estimerer at anslagsvis 4 800 ble enker/enkemenn i Norge som følge av spanskesyken i 1918 – 19. Gravide utviklet komplikasjoner i forbindelse med spanskesyken, noe som førte til en økning i antall aborter og dødfødsler i 1919. Det ble født 59 500 barn i 1919, dvs. 4 000 færre enn 1918. Foreldreløse barn ble et stort problem. Mamelund har regnet ut at forventet levealder ved fødselen sank med mer enn sju år for begge kjønn i 1918, fra 56,1 år for menn og 59,4 år for kvinner i 1917, til 48,5 år for menn og 52,0 år for kvinner. Det var store regionale forskjeller i hvor hardt et distrikt ble angrepet av spanskesyken, og hvordan befolkningsstrukturen var etter spanskesyken. Mamelund skriver at spanskesyken er det 20. århundrets største demografiske krise, dvs. større enn den annen verdenskrig. I tillegg til ofrene for spanskesyken døde det ca. 2 000 norske sjømenn under krigen.

På bokhylla.no kan du nå finne 120 lokalaviser. Til sammen blir det 500.000 aviser. Det er fort gjort å glemme tid og sted. Her er et par smakebiter fra avisen Romerike lørdag 5. januar 1924. Redaktør var Johan Garder.

Hvorfor blev hestestevnet ved Blaker sløifet?

Har Holmsen hat nogen interesse av åt faa det forpurret?

En livlig debat paa
Aurskog—Blaker hesteavlslørnings aarsmøte.

Vore pengesedler kan efterlignes.

MUSTADS
margarinmærker
Rex, F. og Mono
har endnu ingen
kunnet efterligne

Fet kommunale kinematograf
— Nerdrum —

Søndag 6te januar kl. 4.30, 6.15 og 8.

Jaktferder i det vildeste Afrika.

Tillegg: En komedie.
Barn har adgang kun til første forestilling

Fet.

Fra 2den ds. er kontoret for herredskassen, kredssykekassen, elektrisitetskassen og riksforsikringsanstaltens tilsynsmand tilflyttet Nerdrum.

Naar undtas de dage, da der holdes møter paa et eller andet sted i bygden for mottagelse av herredsskat, lysavgift m. v. er der kontortid hver dag fra kl. 9—4 Paa dage før søn og helledage fra kl. 9—2.

Uts og indbetaling foregaar dog kun fra kl. 12—2.

Møter for mottagelse av lysavgift og sykekassepremie avholdes saaledes:

Paa Nordby skole onsdag den 9de ds. fra kl. 12—2.

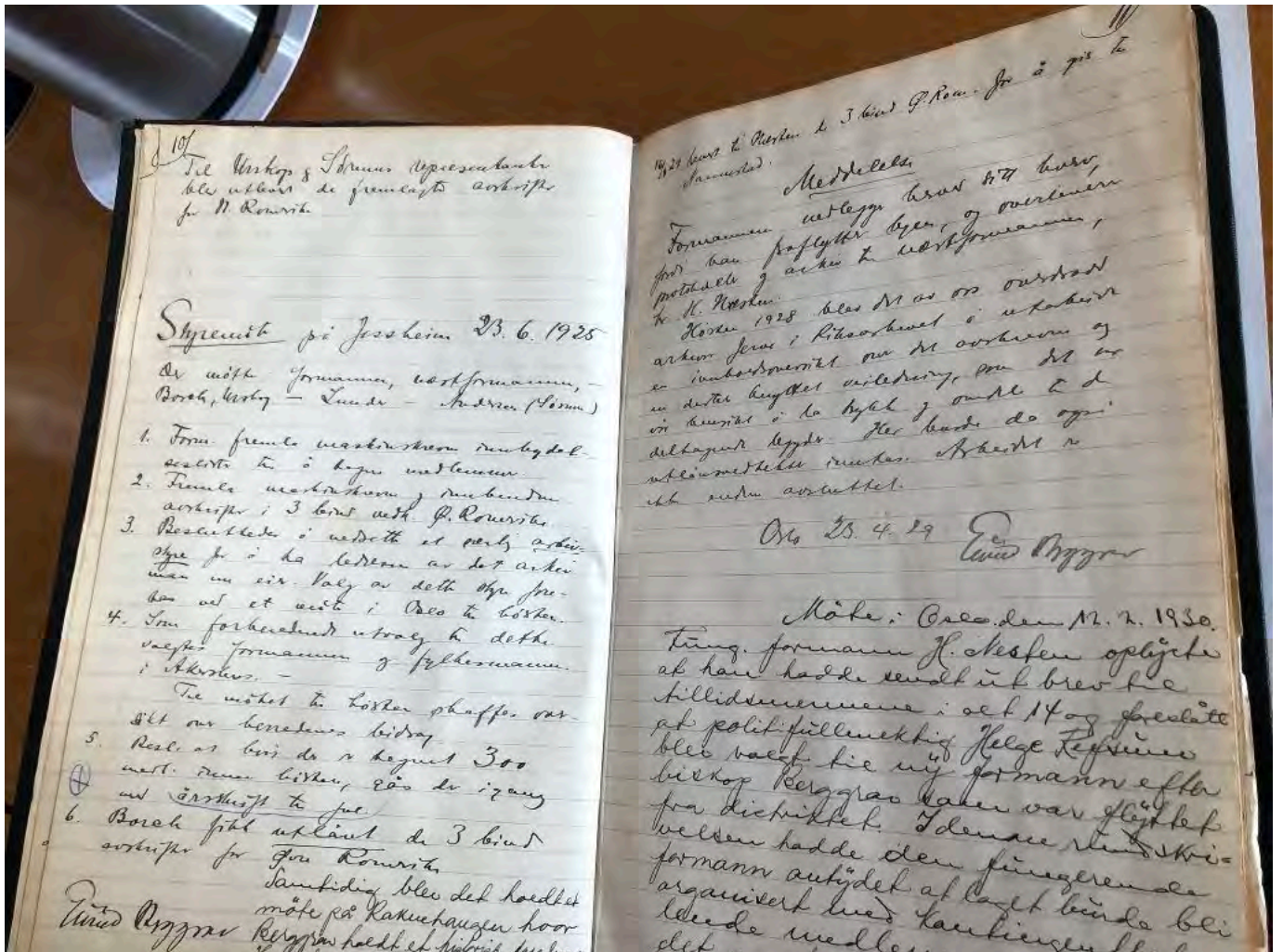
Paa Raud skole fredag den 11te ds. fra kl. 2—4.

Paa Gan mandag den 14de ds. fra kl. 1—3.

Fet kommunale kontor, 3dje januar 1924.

B. Holtedahl.

Gamle protokoller

Fra en tidlig protokoll med vår første leders underskrift. Her kan vi også lese at Helge Refsum ble valgt til ny leder.

I arbeidet med boka om Romerike Historielags første hundre år, er det spennende å bla i gamle protokoller. Her kommer deres intensjoner med et historielag til syne.

I en innledning har Jan Erik Horgen tatt for seg utviklingen.

På neste side kan dere se hvordan det ble arbeidet med opprettelsen av bygdetun og historielag i en protokoll fra Ribsskogs tid. Når en ser utviklingen i museums

organiseringen kan en undres på om vi må gjøre jobben en gang til. Vår lokalhistorie og vår tilhørighet er under stort utbyggingspress her på Romerike. Dette gjør integrering av innflyttere vanskeligere og stedsidentiteter forsvinner. Vi som har levd en stund har sett hvor lang tid det tar før nye lokalsamfunn «setter seg» og får egen identitet.

Dr. Holmsens kåseri om bygdetunlag og lokale lag som grunnlag for et sentrale historielag

Konklusjonen var at det gjaldt å få et bygdetun i hver kommune - et samlingssted for bygdefolket - og samtidig et lokalt historielag i hver bygd, slik at Romerike historielag kunne ha et solid grunnlag for sin koordinerende virksomhet.

Formannen greidde ut om hva som er gjort for å få i gang lokale lag og nevnte at Eidsvoll, Ullensaker, Aurskog og Lillestrøm til nå har fått i gang lokale historielag. Styret har skrevet til alle nemndene (bygdetun-, bygdebok- og antikvarisk reg.nemnd) og oppfordret dem til å sette seg i brodden for å få i stand lokalt historielag. Tanken er at bygdelaga skal være selvstendige lag, men medlemmene skal automatisk være medlemmer av Romerike Historielag.

Formannen redegjorde for hvilke saker som er behandlet ferdig av styret, men som vil bli sendt de resp. lokale lag til videre undersökning.

Ennvidere redegjorde formannen for oppgaver som Romerike Historielag nå arbeider med: 1) Kvinnelig husflit, 2) årbok, 3) Asak kirkeruin, 4) bygdeböcker, 5) Raknehaugen 6) navnet "Romerike fylke", 7) Romerikeboka, 8) bygdetun og antikvarisk registrering *Romerikeboka*

Dörumsgard: Rælingen er kommet nokså langt med bygdetun. Arbeidet med å få startet bygdetunlag vil bli tatt opp med det aller förste. Herr Dörumsgard støttet opp om tanken å få gjennomfört navnet "Romerike fylke" event. navnet "Romerike og Follo fylke".

Kvaal: ~~Tilsvarende opplysning~~ I Fet vil det bli startet lokalt historielag i nær framtid.

eventuelt.

Visse tilleggsopplysninger ad bygdebokarbeidet.

Holmsen opplyste: I tilfelle nemndene er i tvil om noe i forbindelse med utarbeiding av bygdeböcker, kan de vende seg til Landslaget for Bygde- og Byhistorie. I slike spørsmål er herr Holmsen konsulent for Landslaget.

Gyvin Ribsskog
Gyvin Ribsskog.

Erling Österud
Erling Österud.

Hauglid
, Hauglid.

Mitt barndoms rike

Av Aage Wiik

*- Vi tenker sjelden på det vi har,
men alltid på det vi mangler.
Arnold Schopenhauer (1788-1860)*

August 2019. Det er ikke så meget igjen av "mitt barndoms rike" på Lørenskog nå. Den viktigste årsaken til dette var et vedtak Lørenskog kommunestyre gjorde 29.9.2010. Da ble rammen for utbygging av den dyrkbare jorda på middelaldergården Skårerødegården fastlagt. Det dreide seg om et areal på ca. 360 mål. Utbygger Selvaag Bygg ga området et nytt navn - Lørenskog stasjonsby. Planen forutsatte å bygge ca. 1000 boliger. Et nytt navn var nok positivt for markedsføringen. Selvaag Bygg hevdet at stasjonsbyen ville bli en "rolig og harmonisk base". Lørenskog kommune møtte utbyggerens store planer med beskjedne innvendinger. Det ble også gitt grønt lys for bygging av en gigantisk helårsarena for vintersport - SNØ - på ikke mindre enn ca. 40000 m2. Dette skal være ferdig i 2020. I 2017 åpnet Luhr skole og Framtia barnehage. Skolen ble oppkalt etter husmannsplassen Luhr. Barnehagen har fått navn etter det lokale losje "Lørenskogs Fremtid" bygde i 1926 og som, ble ødelagt av en brann 1. desember 1971. Barnehagen er bygd på samme tomt som der lokalet lå. Huset "Ringsby" ble bygd i 1929/30 av Edvard Tangerud. Han kjøpte tomt av bonde Kristian Andreassen (1854 - 1938) som eide Skårerødegården. I huset drev Ingrid og Ellef Foss Hansen sin dagligvareforretning. De leide mesteparten av huset. Mine foreldre fikk en liten leilighet i 1. etasje, hvor jeg mener det hadde vært en butikk

tidligere. Det skyldtes at det var et meget stort vindu ut mot Haneborgveien. Trangboddhet var ikke så uvanlig på Lørenskog i 1930 - årene. Vi hadde kjøkken og en stue, som også var soveværelse for mine foreldre og for meg. På kjøkkenet var det 3 strikkemaskiner som tok en del plass. Mine foreldre skaffet seg nødvendige inntekter ved å strikke sokker og strømper. Det som var et pluss ved leiligheten sammenliknet med mange andre var at det var innlagt vann - riktignok med pumpe. Jeg husker det som en stor lettelse den dagen vedovnen på kjøkkenet ble byttet ut med en elektrisk komfyr. Inntektene var ganske beskjedne. For å få kontakt med nødvendig antall kunder måtte foreldrene mine reise inn til Youngstorget i Oslo Der fikk de leid plass som en del av hjemmeindustrien. Jeg opplevde "mitt barndommens rike" nærmest som ei grend med Lørenskog stasjon som et sentralt punkt. Her var det ganske mange som hadde sin arbeidsplass i 1930-årene, stasjonsmester og fire telegrafister og banearbeidere. Narvesen hadde en kiosk som neppe kunne ha så stor omsetning. Her satt frk. Thora Gudmundsen hver dag og utnyttet ledig tid med å strikke. Hun var aktiv i Duggdråpen misjonsforening. I venteværelset på stasjonen drev stasjonsmesterens kone en kafe. Det var ikke så ofte det kom tog. Nederst i Skårerveien, ikke langt fra stasjonen, hadde Borghild Halvorsen sin kjøttforretning. I ettertid har jeg ofte lurt på hvordan dette kunne være tillatt. Forretningen holdt til i ei lita bu og var et populært tilholdssted for

Et godt oversiktsbilde av "mitt barndommens rike" tatt i 1956 av Widerøe. Det er nå - i 2019 - et område som ser ganske annerledes ut enn for drøye 60 år siden,

rotter fra Excelsior Limfabrikk. Jeg fikk etter hvert god kontakt med Borghild, gikk ærend for henne og kvernet kjøttdeig. Jeg fikk kritikk av henne for å bruke for fine kjøttstykker til deigen, men dette var i all fall noe kundene fikk glede av.

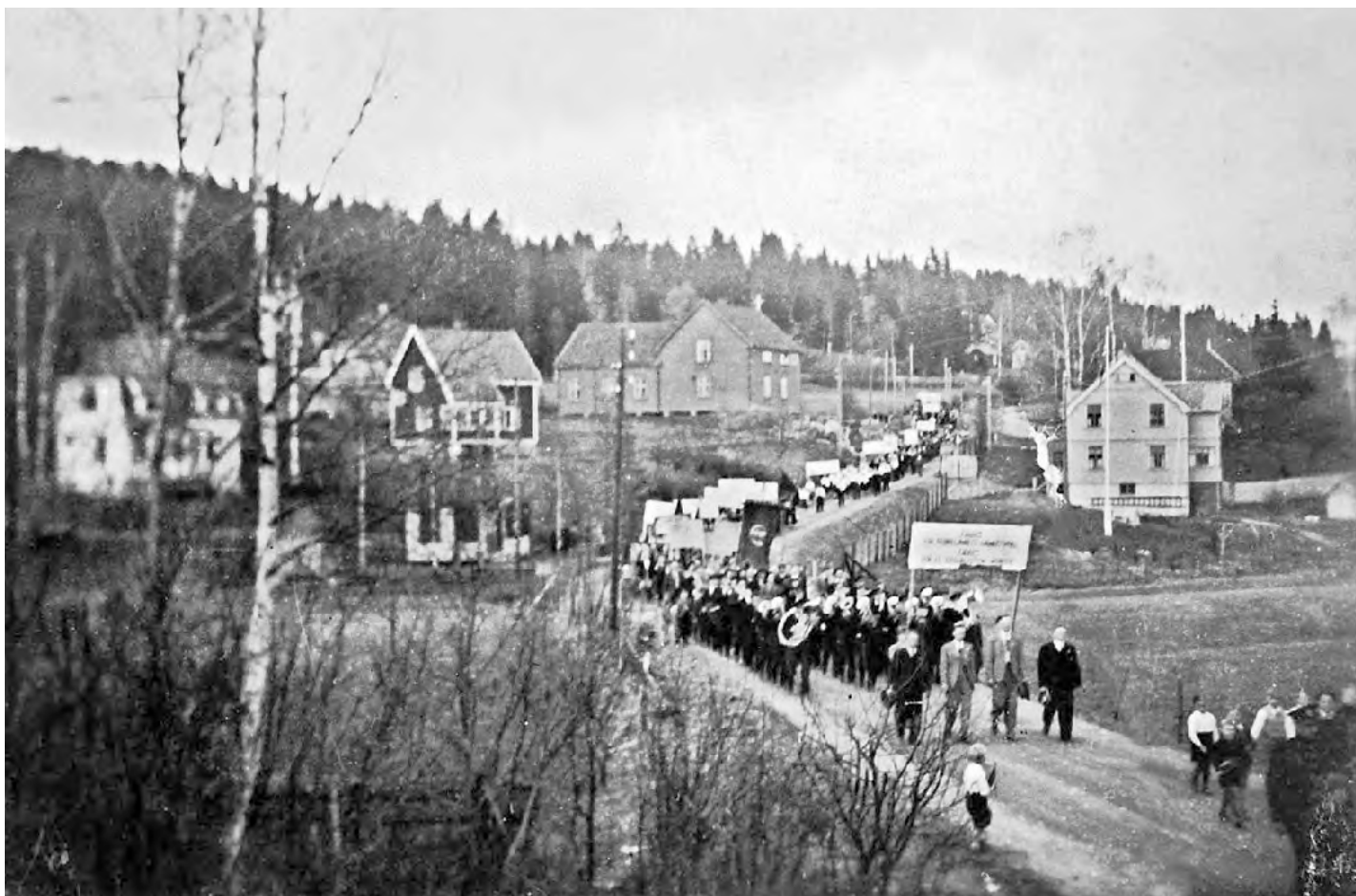
Yhlen Isenkram og Fargehandel lå like i nærheten. Hva søstrene Yhlen hadde å tilby av varer er det vanskelig å beskrive. Det ville være lettere å skrive litt om hva de IKKE hadde. I den samme bygningen, som av en eller annen grunn ble eid av Skedsmo kommune, holdt frisør Fremstad til. Der kunne jeg få klippet håret mitt for 35 øre. Det ble noe dyrere etter hvert. Vis a vis butikken til Yhlensøstrene hadde min onkel Magnus Trondsen sitt skomakerverksted. Jeg stakk innom han av og til, men han var så travelt opptatt

med sitt arbeid at det var ikke lett å få til noen samtale. Han gikk for å være en meget dyktig håndverker. Her nederst i Skårerveien lå Vesletjernet, som hadde mest tilsig fra Elvåga. Det var et yrende liv i elva - av abbor, mort, laue og i sivet rundt - gjedde. Det var også til tider godt med kreps der. Det var på mange måter et eldorado som lekeplass for barn, men det negative ved Vesletjernet var rotteplagen fra limfabrikken. På hjørnet av Skårerveien mot Robsrudveien var det av alle ting en blomsterforretning og Harrykiosken. Det var Tangerudbekken som var skillet mellom Lørenskog og Skedsmo kommune. Det var stadig innspill om å få Tangerudgrenda overført til Lørenskog ved et makeskifte med Skedsmo. Det skulle gå mange år før dette ble gjennomført. Det var et yrende

liv i bekken, stimer av sandål og raske ørekyter. Fra Haneborgveien - til venstre for undergangen - var det en brukbar vei bort til Tangerudgrenda. I det første huset vi kom til lå Lørenskog postkontor med postmester Løken.

På et bilde tatt i 1956 av Widerøe får vi en god oversikt over mesteparten av "mitt barndoms rike". Det skjedde ikke særlige endringer her i løpet av 25 år. Undergangen ble bygd i 1854 - da den første jernbanen i Norge mellom Oslo og Eidsvoll kom i gang. Undergangen var beregnet for hestekjøretøyer. Den var både ganske lav og smal. Første hus i Haneborgveien var baneformannens bolig. Det var et lite gult hus. Her bodde i min barndom Olaf Gudmundsen med

familie. I sin imponerende slektshistorie fra juli 2013 skriver tidligere formannskapssekretær Per O. Gudmundsen at Olaf Gudmundsen som baneformann hadde ca. 25 ansatte linjearbeidere. En viktig oppgave var bl.a. snømåking. Jeg vanket litt i dette huset og husker bl.a. at frøken Signe Andresen (født i 1923) kom dit - jeg mener en ettermiddag hver måned - og krevde inn skattepenger. Det var en ganske eiendommelig ordning. Hun var ansatt hos kommunekassereren. NSB var en viktig arbeidsgiver på 1930-tallets Lørenskog og eide mange av boligene langs Haneborgveien. Emma og Hans Tønsberg drev sitt bakeri - og konditori. Dette var en "to - delt bedrift". Kona

Det var en imponerende stor oppslutning om 1.maitoget i Lørenskog i 1946. Her kommer toget nedover Haneborgveien. Nederst til venstre - den lille kiosken til Rut og Leif Knatten. Øverst - Indremisjonens bedehus. Ragnhild Martinsen var "fotografen". Til høyre - barndomshjemmet til Ragnhild, et av de mange husene eid av NSB.

Tre gode kamerater fra 1930 - årenes Lørenskog, - fra venstre Aage Frenning, Birger Østmo og Aage Wiik. Huset er Ringsby, Haneborgvn.3, hvor bl.a. Ingrid og Ellef Foss Hansen drev sin dagligvare - (kolonial) butikk. I bakgrunnen står Jonny Olaussen. I den såkalte "kølaba" til Skårerødegården ble det i krigsårene det drevet en slags "knottfabrikk", som forsynte biler med drivstoff til generatorer.

Aage Frenning viste tidlig gode lederegenskaper. Han var den naturlige leder i de mange gutteklubbene våre. Han satset på en militær karriere og var bl.a. en tid i Norheim som deltaker i Tysklandsbrigaden. Som offiser kunne ha pensjonere seg tidlig og fortsatte som yrkesaktiv ved å bli driftssjef på Metrocenteret, Skårer. Han engasjerte seg også i kommunalpolitisk arbeid som medlem av kommunestyret i 5 perioder, fra 1956 til 1976, siste periode som varaordfører for Arbeiderpartiet. Han var også formann i styret for Lørenskog Sparebank. Han døde i 1999, 72 år gammel. Birger fikk en annen retning på livet. Han flyttet til Halden i 1954, giftet seg, men har holdt kontakt med kamerater fra oppveksten i Lørenskog.

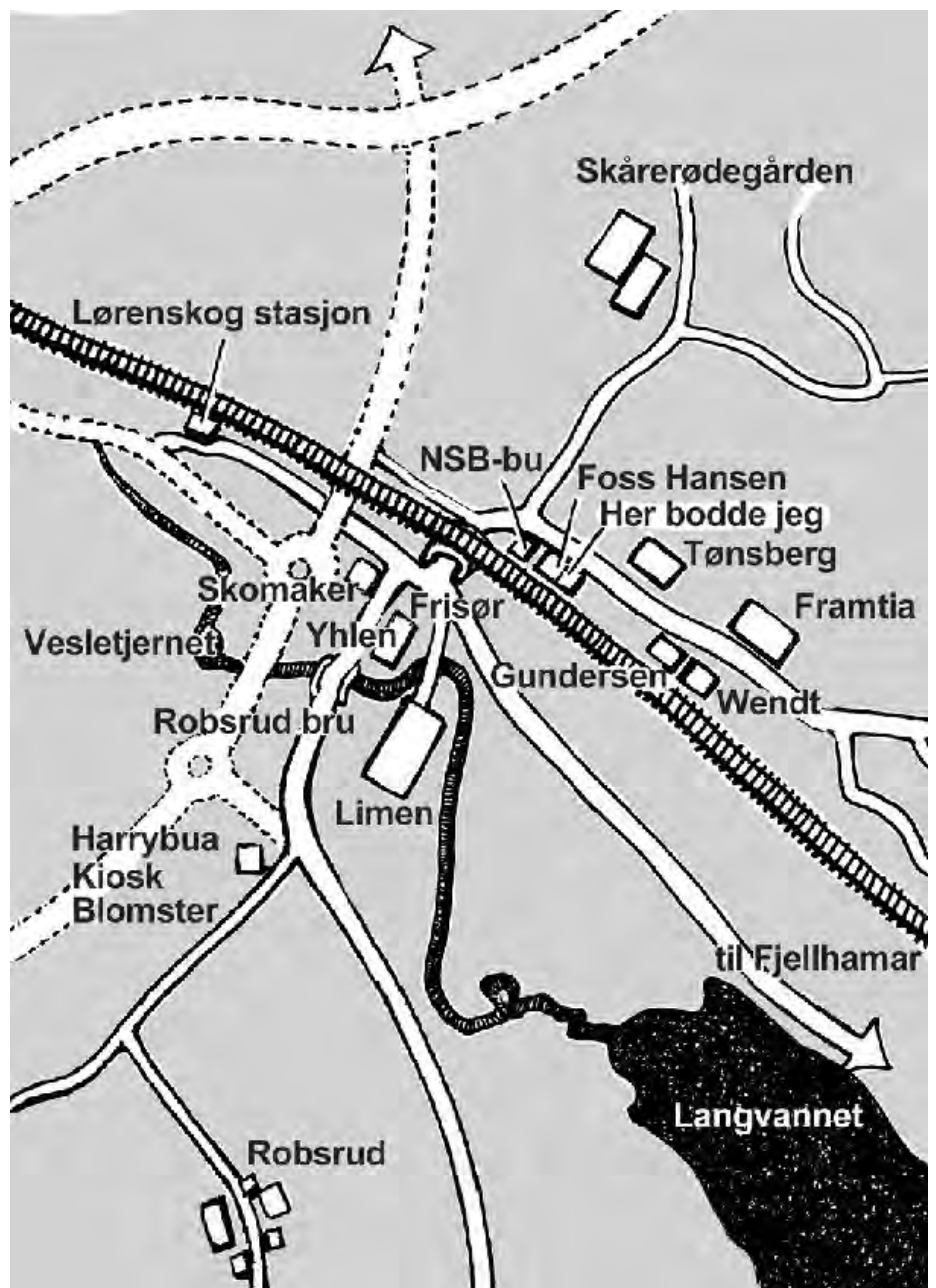
Emma kjøpte bakervarer av sin mann. Det var et godt utvalg av brød og kaker. For oss gutta var det fristende av og til å gå bakveien inn til bakeriet og kjøpe kakesmuler direkte fra bakeren. For 10 øre kunne vi få en ganske stor pose. Det hendte det lå avskjær av Napoleonskaker i posen. I en kort periode etter krigsutbruddet i 1940 og med tyske soldater boende på Framtia kinolokale og/eller Indremisjonens bedehus, fikk Emmas konditori en skikkelig klondykeperiode. Soldatene kjøpte det som het Landsøl, det sterkeste alkoholholdige drikke konditoriet kunne tilby. I likhet med mange andre i nærmiljøet hadde vår lille familie Aagot Wendt som familielege. Hun holdt til i eget hus i Haneborgvn. 11 og hadde en imponerende kapasitet. I tillegg til fast kontortid gikk hun rundt og besøkte pasienter. Hun kom til Lørenskog i 1923, da kommunen hadde ca. 3000 innbyggere. Etter hvert ble hun skolelege og fikk tilsyn ved det som het gamlehjem. Hun ble kommunelege og sammen med legendariske søster Mathilde gjorde de et enestående helsearbeid for befolkningen i Lørenskog. Det var så kjekt å søke til dr. Aagot Wendt for små eller store plager. De gangene jeg var hos henne lurte hun alltid på hvordan det stod til med mine foreldre. Ikke langt unna huset til dr. Wendt lå IOGT`s lokale "Framtia" - der hvor det i dag ligger barnehage med samme navn. Framtia hadde en viktig funksjon i kommunen helt fra det ble tatt i bruk i 1926. Det ble nærmest som et slags kulturhus å regne - med kinoforestillinger 3 dager i uken, møtelokale for mange foreninger, øvelseslokale for Lørenskog Ungdomskorps og for teatergrupper. Jeg var med å starte teatergruppa "Sheiken" som underavdeling av Lørenskog Godtemplar Ungdomslag i

1947. Det ble en eller flere revyer hvert år inntil lokalet brant ned i 1971. Min beste venn i oppvekstårene, Birger, var sønn til vaktmesterparet Alma og Anton Østmo. Det ga også sine fordeler ved å kunne leke i den store salen, komme inn på kinoforestillinger for barn og prøve med opptredener på scenen. En av våre trofaste musikanter gjennom mange år Kjell Eriksen sa at det var noe spesielt med Framtia. Lokalet - tross sine mangler - hadde en atmosfære, en slags sjel. Det hadde han rett i. Etter brannen i 1971 var det mange som savnet dette treffstedet. Litt høyere opp i Haneborgveien - ved en sving - drev Ruth og Leif Knatten en kiosk. Omsetningen kunne ikke være særlig stor. Antakelig var det salg av tobakksvarer som gjorde at inntektene ble til å leve, I 1947 vedtok Stortinget å opprette selskapet Norsk Tipping A/S; Leif Knatten ble godkjent som kommisjonær for selskapet. Det førte til at inntektene ved den lille kiosken ble betydelig større.. Det var ikke så mange skritt å gå opp til det som jeg følte som en slags grense for "mitt barndommens rike". Det var Indremisjonens bedehus som i de senere år er blitt brukt som korttidsbarnehage. I min oppvekst var det søndagsskole der. Det var for det meste lærere fra grunnskoler i kommunen som drev søndagsskolen. I min barndom var veksten i kommunen meget beskjedent, - fra 5784 innbyggere i 1930 til 6968 i 1946. I løpet av disse 15 årene var det tilnærmet ingen endringer i området rundt Lørenskog stasjon. Fraværet av det som kalles VAR - tjenester (vann, avløp, renovasjon) var ganske avgjørende. Det var litt spesielt at mine foreldre fikk kjøpt en tomt av Jens Ruud på Skårerøddegården i 1947. Resultatet ble eneboligen Solstua, som familien fikk glede av i over 60 år, -

helt til Selvaag Bygg kom med sine utbyggingsplaner, noe som førte til at de fleste eneboligene langs Ødegårdsvei ble revet. Det var ikke så mange. Med den tette blokkbebyggelsen utbygger la opp til ville det være håpløst å beholde eneboligene. I faktaheftet "Dette er Norge" - Statistisk sentralbyrå anno 2019 - er den imponerende veksten i Norge de senere år godt dokumentert. Fra 1958 til 2018 - i løpet av 60 år - er forbruket vårt firedoblet! I min oppvekst var det vanlig med mange barn i familiene. Det var litt spesielt at jeg var enebarn. Nå består nesten 40% av husholdningene av enkeltpersoner. Det ble sett på som et stort problem i 1930-åras Lørenskog at det var så mange familier som bodde i mer eller mindre elendige hytter. I 2018 var det bare 25 hytter i kommunen. Landbruket - bondegårdene - var for ca. 100 år siden en slags "rygggrad" i Lørenskog. Den er stadig blitt svekket. I 2018 er det mindre enn 1% av befolkningen som driver gårdsbruk. Antall innbyggere har øket sterkt de senere år. Det er en naturlig følge av beliggenhet mellom Oslo og Gardermoen. Av de ca. 41000 som bor i kommunen nå er ca. 60% selveiere av boliger. I "mitt barndommens rike" var situasjonen ganske annerledes - ikke minst fordi NSB, dagens

VY, eide så mange hus i stasjonsområdet ved Lørenskog. Så kan man stille spørsmål om vi som bor i Lørenskog anno 2019 er så meget lykkeligere enn de som bodde her for ca. 90-100 år siden. Tidligere statsminister Oddvar Nordli hevdet en gang at "folk som snakker om de gode, gamle dager husker dårlig." Han hadde nok noe rett i det, men jeg føler også at vi har mistet noen gode egenskaper på veien til den forbruksspiralen vi har fått oppleve. "Mitt barndoms rike" er historie nå. Omtrent ingenting er

Nes 1940-1945

De mørke årene og den lyse våren

Frits Wahlstrøm

I år er det 80 år siden en av de tristeste og mørkeste dagene i nyere norsk historie, da landet vårt ble invadert av verdens sterkeste krigsmakt. Samtidig er det 75 år siden de glade maidagene, da folk i by og bygd feiret i lykkerus slutten på fem års okkupasjon.

I dette minneåret har Frits Wahlstrøm fra Årnes, tidligere lærer og journalist, utgitt boken "**Nes 1940-45**" med undertittel "**De mørke årene og den lyse våren**". Boken er i stort format og består av 280 sider.

Wahlstrøm har samlet stoff og bilder gjennom mange år, og presenterer store og små hendelser og historier i 38 kapitler. Den rikt illustrerte boken har i alt 346 bilder, kart og tegninger, som forteller mer enn ord om de fem mørke årene i bygda hvor de to store elvene møtes.

I en lettlest bok med stor skrift kan man lese om nesbuer som kjempet mot

Frits Wahlstrøm

Nes 1940-45

De mørke årene og den lyse våren

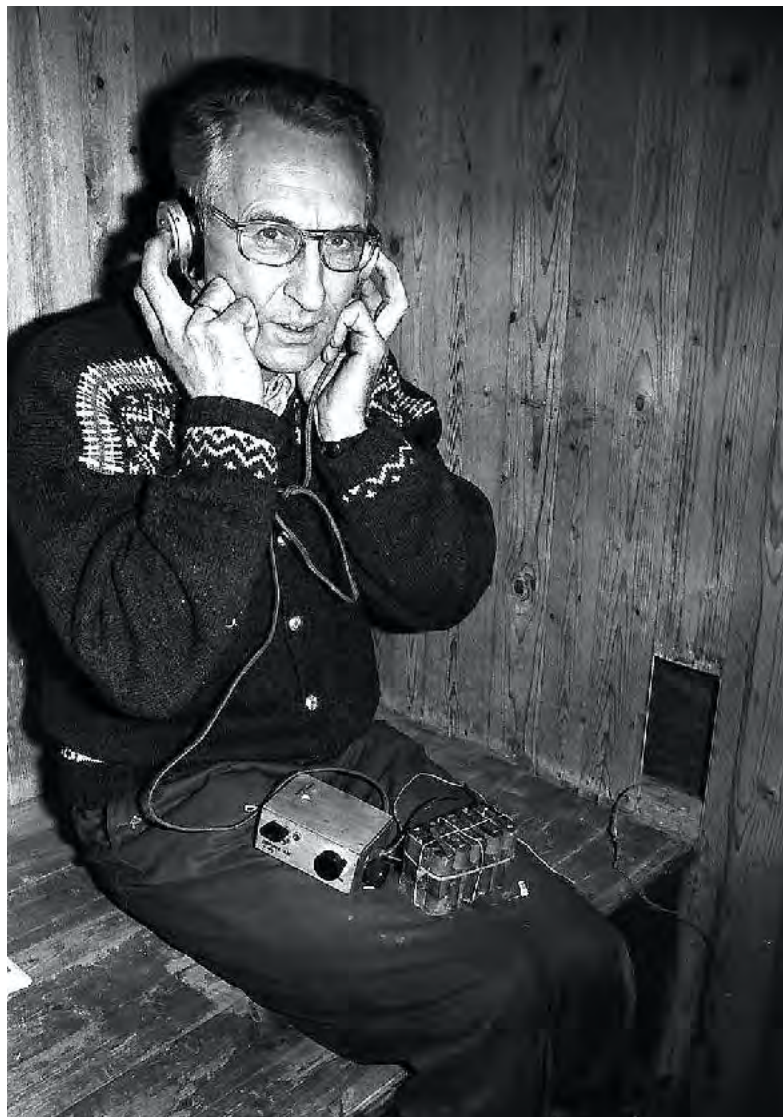
en overlegen fiende med gamle våpen, om Milorggruppen som ble rullet opp, arrestasjoner, fengsling og harde dommer, AT-leirene, våpenslippene, flyktningstrafikken og om unge nesbuers kontakt med herrefolket.

- Noen vil mene at vi etter 75 år med fred i landet, må bli ferdig med krigen. Men sånn er det ikke. Det utgis fortsatt bøker fra krigsårene. Denne boken er bare en av mange. Krigen tilhører vår nære fortid. Vi må ikke glemme, men bringe videre en viktig del av den norske historien til generasjonene etter oss, skriver Frits Wahlstrøm i forordet.

Boken skulle vært presentert på et møte i Raumnes Historielag 1. april, men dette er avlyst på grunn av koronasmitten. Boken koster 400 kroner og kan kjøpes hos bokhandlere på Øvre Romerike og i de fleste dagligvarebutikker i Nes. Den kan også bestilles hos forfatteren.

**tlf. 928 41 141 eller
friwahl@gmail.com.**

Erland Asdahl, bonde og senere stortingsrepresentant, var medlem av Milorg og lyttet på radio fra utedoen på Fossum gård.

*Til venstre:
21 år gamle William Thingsrud fra Strømmen på vakt i AT-leiren på Røa i Vormsund i 1943.*

Det gamle bildet

Av Tore Falkenhaus

Gamle bilder som man finner på bunnen av en skuff, og som viser det som en gang var – for lenge siden, skulle kunne fortelle mye. Ja, det skulle kanskje kunne fylle hele bøker. Om man bare kunne spørre de som for lengst er borte. Her er et slikt bilde, et bilde av en arbeidsstokk på ca. 40 mann.

Min far fortalte at han hadde arbeidet som tømmermann for firma Ingeniør Thor Furuholmen. Det var på 30-tallets siste halvdel, senest april 1940. Det han ikke likte var at hans svigerfar Sigvart Ødegård var «syning» der. En syning har et inspeksjonsansvar for arbeidets utførelse. Han fortalte også at han arbeidet i Lillestrøm (Kjeller?) 9. april 1940 da tyskerne bombet Kjeller flyplass og alle sprang for livet.

Min far Einar Falkenhaus er med på bildet, min morbror Arne Ødegård likeså. Min bestefar syningen Sigvart Ødegård står midt på bildet kledd i svart, lue med blank skygge, hvit skjorte og slips. Min far Einar Falkenhaus står som nr. 4 fra høyre i første rekke. Min onkel Arne Ødegård sitter barhodet som nr. 5 fra høyre i rekken bak min far. Det er ikke snø på bakken, så det er neppe april. Kan det være 1939? Da er Sigvart Ødegård 56 år. Einar Falkenhaus er 36 år og Arne Ødegård er 26 år gammel.

Min far og hans svigerfar syningen på samme arbeidsplass? Det bør jo tyde på at arbeidsgiveren er Thor Furuholmen. Byggmester Sigvart Ødegård var virksom i Strømmen og Lillestrøm i mange år. Han startet i

tømrerfaget 15 år gammel sammen med sin eldre bror Hans Vangen som da var 32 år. Sigvart lærte seg yrket av ham og begynte på Strømmen Trevarrefabrik 1905. Som ansatt der reiste han til Island og monterte Trevar`ns leveranser av hus dit, blant andre huset Høfdi til den franske konsulen. Sigvart Ødegård startet som byggmester på Strømmen 1908. Han hadde sikkert et godt renommé hos ledelsen på Trevar`n siden han fikk oppdraget med innredningen i Strømmen kirke. Kirken var jo direktørene og ingeniørene Hauges og Segelckes hjerte barn og ble ferdig 1929. Arbeidet som syning var ikke alltid et heltids oppdrag, og byggmester Sigvart Ødegård drev jo også sin egen virksomhet. Da passet det bra med en lokal kraft som også kan tyde på at byggeplassen lå på en behendig avstand for syningen, for eksempel på Romerike. Jeg har jo allerede funnet 3 romerikinger på bildet. Etter krigen startet Einar Falkenhaus og Arne Ødegård hver for seg som byggmestere på Lørenskog. Min far Einar fortalte at han etter 9. april 1940 forlot bygningsbransjen for ikke å risikere og arbeide for tyskerne. Han begynte med skogsarbeid isteden. Som en ironi ble han tvangskommandert til Bjørnefjell for å bygge og reparere bruer på malmbanen. Firma Ingeniør Thor Furuholmen ble ikke dømt etter krigen for å ha bistått okkupasjonsmakten under de to måneder som krigen i Norge pågikk. Flere av de store norske byggetreprenørene ble dømt for dette. Furuholmen var på 30-tallet en av landets største boligbygger, spesielt i Oslo. Bildet er neppe tatt privat men tatt på initiativ av ledelsen. Etter hva min far har fortalt tyder alt på at dette er en arbeidsstokk hos firma Ingeniør Thor Furuholmen, et firma som for

lengst er borte. Kopier av bildet bør det ha blitt mange av. En del bør finnes hos etterkommere til personene på bildet. Har du et slikt bilde og kjenner igjen noen av personene og kanskje noe av historien bakom, hør da av deg til meg via redaksjonen for Skytilen.

Hederstegn i 2019

Vidar Amundsen, Helge Njaa, Jack-Arve Tveter, Rolf Nordli og Steinar Bunæs er i 2019 tildelt hederstegn i Romerike Historielag.

Vidar Amundsen sitt engasjement spenner fra formidler og forfatter av lokalhistorie, til aktiv ved Fetsund lense, Gansbrukets venner og lokalhistorisk arkiv i Fet.

Helge Njaa har i veldig mange år arbeidet for å ta vare på lokalmiljøets historie. Det kan nevnes lense i Glomma ved Bingen til Valstads Cafe på Sørumsand.

Jack-Arve Tveter har stått i spissen for prosjekt – Eight Amcars Club. Dette er en unik samling av veteranbiler av 8 amerikanske bilmerker. Samlingen er på Knatten I Sørumsand.

Rolf Nordli har lagt ned en langvarig innsats som tillitsvalgt i Raumnes Historielag. Han har også gjort et stort arbeid for lokal -og slektshistorie generelt.

Steinar Bunæs er en dyktig lokalhistoriker, spesielt lokalhistorie fra Strømmen. Han er forfatter av flere bøker. Og ikke minst bidratt som leder av Sagelvas venner til at det i dag står ei oppgangssag og et kvernhus i Sagdalen.

Skiftende kår for kårmenn –

*Litt sosialantropologi fra Eidsvoll
av Erik Askheim*

Noen av verdens eldste dokumenter, skrevet med kileskrift eller hieroglyfer på steintavler, er regnskapsbøker, laget av eller for presteskap og ligningsvesen, for å tyne mest mulig skatter og avgifter ut av undersåttene. Nesten som nå.

Litt etter litt blir regnskapsbøkene historiske, sosialantropologiske dokumenter – «tidsmaskiner» til bruk for folk som vil leve seg inn i livene til folk som bodde her for århundrer eller bare noen tiår siden.

I regnskapsbøker laget på ubetalt oppdrag fra Eidsvoll ligningskontor opptrer «kårmann I» og «kårmann II». Begge var murere, og begge ble tidlig enkemenn. Konene slet seg ut på barnefødsler og bekymringer, og rakk ikke å bli kårkoner.

Johan Askim (1875 – 1964), til slutt «kårmann I», var odelsgutt til en liten, bratt gard innunder Mistberget, Negarn

Askjom, som nå skrives Askheim. Han skjønnte tidlig at garden hadde lite å by på og hadde sans for entreprenørskap. I konfirmasjonsalderen skaffet han seg hest og doning og tok på seg tømmerkjøring, så langt av gårde som i Son. Før hadde han lært seg gråsteinmuring av Olaf Andersen i Anderstun, en enda mindre, mer steinete, men ikke fullt så bratt gard oppe i Åsleia.

Olaf Andersen (ca. 1860 – 1943), senere «kårmann II», kunne lage

murer og steinrenner som tålte vintre og telehiv, uten kalk eller sement. Kalk, sement og teglstein var dyrt og ble mest bare brukt til muring av finere saker, som piper, peiser og brannmurer. Det manglet ikke på gråstein. Olaf tok på seg muring for folk i nabolaget, og da de ikke hadde noe å betale med i de harde 1920-åra annet enn et lite jordstykke her og der, ble jordvegen til Anderstun så smått utvidet. Bl. a. Åsen, nå hytte på ca. 10 mål tomt ved vegen til Mistbergtoppen, Lensmannsvangen, og tomta til Håkonhytta ved

Spetalsvegen hørte i en

periode til Anderstun.

Kanskje blant tømmerkjørerne i Son fikk Johan Askim høre om sement og støping av betong forsterket med armeringsjern. På en eller annen måte må han ha lært seg det nødvendigste om dimensjonering av armerte murer, pilarer og støpte fjøsgulv. Han så mulighetene for fortjeneste i denne nye

teknologien, og tok på seg større og mindre støpe- og mure-prosjekter. Han kjøpte inn et antall blandespader og ansatte på prosjektbasis like mange mann som spader til å håndblande betong. Dertil noen forskalingsnekkere, trillebører og folk til å trille dem. Det var stor arbeidsledighet og mange sterke karer lett tilgjengelige. Mjøsgrus fantes på Minnestranda, riktignok ikke ideell for betong, som gjerne ble i magreste laget, da sement jo var dyrt. Men det ble penger av det, og han ble fort en aktet mann, medlem av Herredsstyret, talefører, munter og snill, og vanket i det gode selskap – så godt selskap at han «skrev på» gjeldspapirer for folk og tapte det meste av pengene like fort som han hadde tjent dem.

Johans gamle læremester i murerfaget, Olaf Andersen, kom etter hvert i vanskeligheter. Antagelig hadde han pådratt seg for mye gjeld, stor familie som skulle brødføse, og feilslått entreprenørskap. Entreprenørskapet var bl.a. sønnens satsing på fiskehandel – fisk sendt med tog fra Trondheim og videre distribuert til kunder med sykkel. Salget gikk dårlig. «Denna røtine fisken hass!», sa folk. Anderstun kom på salg, og Johan kjøpte bruket i 1926.

Det ble til at to av sønnene, Hans og Sverre Askheim, drev de to gardene i sameie, Hans i Anderstun og Sverre på Askjom. Hans førte regnskapsbøkene i lange januarnetter, basert på kvitteringer og bilag oppsamlet gjennom siste år. Sverre og familien hans hadde Johan som «kårmann I» boende i kammerset, blått av stinn røyk fra Conrad Langaards «Karvet Bladtobakk». I Dagbok fra gardsregnskapet for 1954 er det postert under konto Privat: Levert kr. 600,-, under konto Renter: Mottatt kr. 600,-, med tekst «kår i året». Kåret var

altså en slags renter som måtte betales fra privatlivets konto.

Johan hadde 15 barnebarn, men var ikke mye plaget av dem, unntatt de tre han bodde i hus med, og en fjerde guttlarv, som hadde en lei uvane med å lese bøker og gnikke på ei fele han hadde fått låne. Det verste var at han var odelsgutt til to gardar.

Odelsgutten måtte lære seg regnskapskunsten: Konto Gardsdrifta: «Solgt 10 grisunger». Det står mellom linjene at den 11. og kanskje 12. grisungen nok kunne ha rotet seg ut av regnskapsbøkene og således unndratt seg beskatning. Posten «Grønnsaker, frukt og bær i året» var viktig å få spesifisert til minste krone, ellers kunne Ligningskontoret miste tiltroen til bokholderen. For 1956: Konto Gardsdrifta: «Grønnsaker» Levert kr. 15,-, «Frukt & Bær i året» Levert kr. 60,-, konto Privat: Mottatt kr. 75,-. Det gikk altså i balanse. Det bemerkes at beløpet i 1958 var redusert til kr. 50,-- Det kan ha vært et dårlig bærår.

Olaf fulgte med på lasset som «kårmann II» til Anderstun, huset som familien hans måtte flytte ut av ved salget i 1926. Han hadde nok tenkt seg en annen alderdom i egen kårstue oppe ved Åsen, hvor det er spor etter en liten hustuft, som sies å være hans siste murverk. Han fikk ikke bygd seg noen kårstue, men fikk godt stell i Anderstun så lenge han levde, antagelig til 1943.

«Kårmann III» (1937 - ?) lever det gode liv og drikker latte på byen. Han har lagt bort fela, som bidrag til et bærekraftig nærmiljø. Kårbolig har han i Eidsvoll, med søtapal plantet av Olaf Andersen og ripsbusker til glede for trost og andre naboer. Barnebarna bor i utlandet og plager ham ikke mye.

Til sin egen og, kanskje noen, leseres vederkvegelse skriver han av og til epistler for Skytilen.

Lørenskog mannskor

Fyller 100 år i 2020

Lørenskog Mannskor ble stiftet i Folkets Hus 1. februar 1920 under navnet Lørenskog Arbeiderpartis Mandskor. Initiativtakerne var medlemmer i Lørenskog Arbeiderparti. I oktober 1921 ønsket flertallet å løsrive koret fra politisk innflytelse. Korets navn ble endret til Lørenskog Mandskor. Ved krigens slutt var det 94 aktive sangere i koret. Ved 50-årsjubileet i 1970 hadde medlemstallet sunket til 20. 18 sanginteresserte startet den 18. januar 1920 mandskoret. En lovkomite

bestående av Bernhard Langlie, Einar Winnje og Guttorm Kvernes utarbeidet forslag til lov for mannskoret. Koret ble stiftet 1. februar 1920.

På generalforsamlingen 1. oktober 1921 fikk koret navnet Lørenskog Mandskor. Koret hadde da 24 medlemmer.

Korets første øvelse var 17. februar 1920, og medlems-kontingenten var 50 øre per måned. Den ble allerede i mai hevet til 1 krone, og fra januar 1922 til 2 kroner. I år betaler vi 200 kroner pr. måned. Det gir en økning på kr 2,15

per år, så da forstår vi at vi har en meget rimelig kontingent. Stor aktivitet preget koret fra starten med seriøs disiplin §7 tobakksrøyking, støy eller høyrøstet tale under øvelsen i sanglokalet er på det strengeste forbudt.

Medlem med fravær to øvelser på rad uten gyldig grunn kunne strykes. Vi gratulerer 100-åringen. Jammen har de holdt seg godt 😊

Kongefamilien under jernbanesporene på Lillestrøm stasjon

Av Vigdis Solheim

Tidlig på morgenen den 9. april 1940 ble det satt opp et ekstratog på spor 8 på Østbanestasjonen i Oslo. Blücher var senket i Oslofjorden, og flyalarmen i byen hadde gått ved 5-tiden. Toget skulle i all hast evakuere kongefamilien, stortingspresident Carl Joachim Hambro, noen av stortingsrepresentantene samt fem statsråder ut av Oslo, få timer før byen ble besatt av tyske styrker. Kongetoget, som det gjerne har blitt kalt i ettertid, forlot Oslo klokka 7.23 med retning Hamar. Om bord i den bakerste vogna løp småprinsessene rundt, og prins Harald moret seg med å trykke på ringeklokka til konduktøren. Prinsesse Ragnhild skal ha fortalt at de hadde stått veldig tidlig opp og at da dadda skulle skru på lampene var det ikke noe lys. Like før innkjøringen til Lillestrøm fikk toget stoppsignal på grunn av flyalarm. Angrepet på Kjeller flyplass skal ha startet ca klokka 7.50. Etter kort tid kom klarsignalet. Mens passasjerene fra togkupéen kunne se flyene lavt nede og at bombene falt, rullet toget inn og stanset på Lillestrøm stasjon. Der ble alle om bord beordret ut av toget og ned i jernbaneundergangen for å søke dekning. Dette var en gammel gangtunnel under sporene på jernbanestasjonen hvor de kunne søke tilflukt. Tunnelen var bygd omkring 1900 for å sluse dampskipspassasjerene mellom togene og den tidligere dampskipskaia ved

Nitelva. Den ble også brukt av jernbanepersonell som enkelt kunne forflytte seg til og fra den gamle lokstallen.

Det fortelles at kronprinsbarna var litt engstelige under oppholdet, men uten å bli ordentlig skremt. De to små prinsessene holdt hver sin dukke under armen, mens prins Harald syntes det var festlig med fyrverkeriet, med så mye spraking, smelling og lysende raketter på en gang.

Etter dette ufrivillige oppholdet var toget en times tid seinere klart til å kjøre videre. Men stasjonsmesteren skal ha motsatt seg dette fordi reglementet sa at alle tog skulle stanse under flyangrep. Kong Haakon løste problemet. Han roet stasjonsmesteren med at NSBs distriktssjef neppe ville ha

innvendinger mot at det ble gitt tillatelse til at toget kunne kjøre videre i en slik situasjon, selv om dette skulle være i strid med reglementet. Toget kjørte videre, men stasjonsmesteren var i tvil.

«I det toget forlater Lillestrøm stasjon stryker et Heinkel-bombefly over det men uten å slippe bomber.» Tyske fly fulgte etter toget nordover og strøk flere ganger lavt over det, uten å angripe. Toget holdt en stund sakte fart, og føreren var i tvil om hva han skulle gjøre. Men Kong Haakon skal ha svart: Enten vi kjører fort eller sakte, så kan jo ikke toget komme fra flyene likevel. Gjør som De pleier og bry Dem ikke om tyskerne. Ingen bomber ble sluppet. Flygerne visste kanskje ikke hvem som var med toget. Dette til tross for at radioen klokka 8 samme morgen hadde meldt om Kongens reise til Hamar, og mange skolebarn hadde møtt fram med flagg underveis! Toget kom vel fram til Hamar.

Kilder:

Lokalhistoriewiki.no/Skedsmo kommune

Bent Wettergreen: «Ekstratog fra Oslo Ø til Hamar tirsdag 9. april 1940» utgitt av Lillestrøm Historielag, 2003

Opplysninger om gangtunnelen fra Bjørn Gunnar Kværne

Denne dramatiske historien ønsket Lillestrøm Historielag å rette oppmerksomheten mot når det 9. april i år markeres at det er 80 år siden krigsutbruddet. Etter planen skulle en blå minneplakett settes opp og avdukes på stasjonsbygningen i Lillestrøm. I tillegg var det planlagt en innendørs samling der vi skulle belyse den spesielle historien som utspant seg i Lillestrøm-/Kjellerområdet i april dagene. Dette måtte imidlertid avlyses på grunn av korona-situasjonen.

Morsdagen

Aud Siri Hønsen Huseby

Morsdagen har amerikansk opprinnelse. Ann Maria Reeves Jarvis prøvde å forbedre de sanitære forhold etter den amerikanske borgerkrigen. Datteren fikk innført en offisiell minnedag for mødre, første gang i 1908. Skikken spredte seg til 45 stater i USA og flere land.

I Norge feires morsdagen andre søndag i februar.

Morsdagskortet er fra 1919 og sendt fra fra Ingeborg Ukkestad til mor Thea Ukkestad.

Kilde: Wikipedia

Historien om Fagerborg Hotel

Av Vigdis Solheim

Ærverdige Fagerborg Hotel ble i mars i år jevnet med jorden. Hotellet var i nesten hundre år en institusjon i Lillestrøm, og de aller fleste lillestrømlinger hadde et forhold til hotellet. Dette ble tydelig da Lillestrøm Historielag høsten 2019 inviterte Børre Tosterud til å fortelle om hotellets historie i tre generasjoner – og 83 lillestrømlinger møtte fram. Foredraget kan for øvrig gjenoppleves på www.lillestrømhistorielag.no.

Denne artikkelen er i sin helhet hentet fra boka «Visste du at TARZAN kommer fra Lillestrøm?», som parallelt med Lillestrøms egen historie skildrer Fagerborgs tilblivelse og utvikling fra 1923 til 1998. Den er forfattet av Tom Klemetzen og Børre Tosterud, og det er med tillatelse fra sistnevnte (og eneste gjenlevende) forfatter vi gjengir den her.

«Fagerborg Hotel ble etablert allerede i 1923 og har siden den gang vært Lillestrøms fremste overnattings- og serveringssted. Som et lokalt familiehottell har Fagerborg sett det som sin oppgave å betjene lokalmarkedet i gode og dårlige dager. Ja, for det har vært begge deler opp gjennom årene. Det har vært tunge tider og lysere tider. Men livet går sin gang uansett. Næringsliv og offentlig virksomhet skaper sysselsetting og møtevirksomhet. Barnedåp, konfirmasjon, bryllup, jubileer og begravelser er viktige begivenheter for folk flest. Et lokalt hotell med kjennskap til befolkningen er nødvendig for å yte

god service for dem som bor her, lever og arbeider i området. Personlig service er vårt viktigste kjennemerke. Det er vår styrke. Velkommen til Fagerborg Hotel.

Alma Ringnes og Johan Tosterud

Unge Alma Ringnes hadde alt fra jentedagene drømt om å drive hotell. Hun kom fra gården Sørum i Gjerdrum. Hun giftet seg med Johan Tosterud fra Langbakk i Ullensaker den 9. mars 1923, og gravearbeidene øverst i Storgata i Lillestrøm tok til etter en bryllupsfest som varte de alminnelige tre dager. Alma hadde en onkel som eide huset på hjørnet av Skedsmogata og Brøtergata, den såkalte Ringnesgården. Onkel Ringnes var nok aktivt med i anskaffelsen av Fagerborgs første tomt, som er nabo med Ringnesgården. Området lå på Torvmosen, hadde ingen drenering og ingen kloakk, så kjelleren måtte bygges med tilbørlig hensyn til dette. All masse ble spadd ut for hånd.

Hest og slede

Lillestrøm lå der allerede med sine sagbruk og høvlerier, men det ble billigere for familien Tosterud å få saget trevirket på Langbakk og fraktet til Lillestrøm med hest og langslede. Selve byggingen ble forestått av Johans fettere; seks staute herrer fra Feiring. Nygifte Alma opplevde alle ung bruders mareritt. Hun og mannen måtte dele ett rom med alle fetterne fordi Lillestrøm fullstendig manglet overnattingsfasiliteter. Det tør ha vært en trøst at behovet for et hotell på den måten ble mer enn tydeliggjort. Denne

noe spesielle innlosjeringen skjedde for øvrig hos en av naboene, baker Larsen, og ble av ganske kort varighet ettersom Alma og Johan ganske snart kunne flytte inn i egne rom i Teatergata.

Fagerborg Hotel

Fagerborg Hotel var ganske beskjedent fra starten av. En enkel, toetasjes rektangulær trebygning med 8 rom. Det var do i gården og vedovn i hvert rom. Det gikk imidlertid ikke lang tid før det ble lagt inn vannklosett i hotellet.

Den gangen var det ikke uvanlig at hotellgjestene ble boende i både ett og to år. De aller første gjestene, frk. Strand og herrene Sterud og Johnsen var alle tilknyttet Samvirkelaget, og bodde alle lenge på hotellet. Likevel bød ikke de andre overnattingsstedene på særlig konkurransen. Losjihusene og pensjonatene hadde sine faste kunder, et klientell som uansett ikke ville bosatt seg på et hotell. De «fastboende» gjestene hadde nok visse rabatter, ellers var prisen for en overnatting 3 kroner, med tillegg for frokost.

Gode, gamle forbindelser

For øvrig er det interessant å merke seg at blant hotellets tidligste, faste forretningsforbindelser finner vi jernbanen, Lillestrøm meieri, Kjeller flyplass og Lillestrøm Cellulosefabrikk. Tar vi med at virksomheten på «Cellulosen» går i tilnærmet ubrutt linje til dagens Dyno Industrier, blir det et artig poeng at det også i dagen er et utmerket samarbeid mellom Fagerborg og disse bedriftene.

Utvidelse

Etter ti års drift ble det aktuelt å bygge ut. «Onkel Ringnes» eide tomten videre frem mot Storgata, og i 1933 kom

«Murbygget». Omtrent på samme tid kom den nye Hotelloven, og plutselig ble det å drive hotell en alvorlig, byråkratisk affære. Blant annet måtte et hotell kunne presentere minst 20 senger, noe som ble et problem for Alma og Johan. Fagerborg hadde 20 senger, men familien hadde vokst, og en god del av sengene ble opptatt av familien selv. Løsningen ble å flytte ut familien når Hotellinspeksjonen kom. Inspeksjonen var en særdeles grundig affære, der for eksempel putevar og dynetrekk ble fjernet slik at inspektørene kunne kjenne etter at dyner og puter hadde fullgod kvalitet.

Ingen skjenkebevilling

Alma Tosterud søkte aldri skjenkebevilling, slik at måltidene ble ledsaget av mineralvann eller rett og slett vann. Men selskapsdriften var lagt opp slik at gjestene selv kunne bringe med det de ønsket å drikke til maten. Samtidig var det heller ikke noen lovregulering av stengetiden, slik at personalet ikke sjelden forberedte neste dags frokost samtidig som de ryddet vekk etter nattens festligheter.

Bondelaget forlangte store mengder med varmt vann og sukker til sine tilstelninger, mens årsmøtene i Meieriet gjerne varte til neste dag og vel så det.

Tidlig selskapsutleie

Allerede fra første dag utgjorde selskapsutleie en stor del av driften. Lillestrøm hadde ikke særlig mange andre lokaler som egnet seg til store selskaper, og Fagerborg ble raskt etablert som huset som kunne ta imot mange mennesker. I tidens løp har ikke få av stedets innbyggere hatt sin dåp, konfirmasjon eller sitt bryllup på Fagerborg. Da Chr. Tomter på Lille Strøm Gård døde utgjorde begravelsesfølget en så stor forsamling at selv soverommene måtte tas i bruk for servering.

Ulver i fåreklær

Blant de fast gjestene på Fagerborg i de siste årene før den andre verdenskrig var funksjonærene i tyske Lufthansa. Dette selskapet insisterte på fortsatt tilknytning til Kjeller også etter at Fornebu ble ferdig utbygge ti 1939. Eierne og personalet hadde et godt inntrykk av de høflige, tyske herrere som særpreget seg ved sin «gemütlichkeit» og korrekte fremferd.

9. april 1940

Om morgenen den 9. april 1940 slo Hitler til mot Danmark og Norge. Tyske skip gikk inn i norske farvann langs hele kysten, mens det ultramoderne flyvåpenet bombet strategiske mål i det sydlige Norge. Kjeller flyplass var selvfølgelig et av disse målene. Og der visste tyskerne nøyaktig hva de ville finne. Funksjonærene fra Lufthansa opptrådte samme morgen i uniformer og hadde alle sammen offisersgrader i Luftwaffe. Det forteller en god del om tysk grundighet og snedighet, men heller ikke rent lite om norsk militær

etterretning og godtroenhet at den senere okkupasjonsmakten i årevis hadde hatt tilholdssted inne på kanskje Norges viktigste militære flyplass!

Offiziersheim Fagerborg - Fagerborg ble raskt rekvirert som Offiziersheim.

Fagerborg i klemme

For familien på Fagerborg ble okkupasjonstiden preget av flere tumulter enn for mange andre Lillestrømfamilier. Av og til kunne de bo på hotellet, andre ganger måtte de flytte ut. For tyskerne var vitale krigsinteresser selvfølgelig prioritert himmelhøyt over hensynet til en alminnelig norsk familie som tilfeldigvis eide lokalene som allerede i flere år før krigsutbruddet må ha blitt pekt ut som Offiziersheim i et strategisk meget viktig område av Festung Norwegen. Alma og Johan Tosterud hadde ikke annet valg enn å følge overmaktens direktiver, og krigsårene ble en vedvarende søken etter bolig for familien, og en kamp for å beholde eierrettighetene til livsverket: Fagerborg Hotel.

Andre generasjon Fagerborg

Alma Tosterud var blitt enke da hun ved fylte 60 år i 1958 overlot driften til sønnen John Tosterud. Han hadde lært hotellfaget fra grunnen av, ikke bare som «sønnen på Fagerborg», men også gjennom arbeid på andre hoteller. John og hans unge kone Lillian hadde for eksempel en periode forestått den daglige driften av ærverdige Tuddal Turisthotel i Telemark, der det fremdeles var vanlig å hente gjestene med hest og slede nede i bygda. Mens John Tosterud var direktør på Fagerborg hadde hotellet en lang stund konkurranse med det nye Hotel Carlton, som holdt til på hjørnet av Storgata og Teatergata. Begge

hotellene var primært forretningshoteller med tilliggende selskapsdrift. Carlton hadde en lang periode også Lillestrøms eneste restaurant. Men dørene ble stengt på syttitallet, og Fagerborg lå tilbake som byens eneste overnattingssted.

Tæring etter næring

John Tosterud moderniserte med forsiktighet; det skulle aldri gapes over mer enn hva som kunne svelges. Han kronte sin innsats i utviklingen av hotellet med det nye tilbygget mot Storgata i 1983-84. Her fikk Lillestrøm en ny, moderne restaurant, tuftet på gamle tradisjoner og en mer moderne innretting mot internasjonalt kjøkken. Samtidig ble overnattingskapasiteten betydelig øket. «Stilla Bar» som var lokalisert i den tidligere resepsjonen, ble raskt en institusjon i Lillestrøms fremdeles heller beskjedne uteliv. John og Lillians barn, Liv-Ann og Børre Tosterud, var allerede på dette tidspunktet sterkt engasjert i driften av den stadig økende virksomheten på Fagerborg. I nybyggets underetasje kom nattklubben Project hurtig i fokus for utelivet blant Lillestrøm og Romerikes yngre voksne. Project fikk for øvrig et navn langt utover Lillestrøms grenser, og er for eksempel nevnt i musikk-historikken som et av pionerstedene for 80- og 90-tallets ungdomsmusikk.

Tredje generasjon

John og Lillian Tosterud annonserte sin tilbaketrekning samme dag som Fagerborg feiret sin 70-årsdag, og dermed tok tredje generasjon over føringen. Liv-Ann og Børre Tosterud har fortsatt tradisjonen med trinnvis modernisering og ombygging. Våren 1997 sto Almas Spisestue og den nye Stilla Bar og Café ferdige i lokalene som frem til da hadde husets hotellets etterhvert stadig mer velrenomerte restaurant. Samtidig åpnet de fasaden mot Storgata, der en moderne, kontinental café flukter med uterestauranten og utgjør et naturlig samlingspunkt for tilreisende og fastboende på solfylte ettermiddager. Slik har tre generasjoner Tosterud hver for seg preget utviklingen av Fagerborg, og gjennom dette også vært med å forme vitale deler av hverdags- og festlivet i Lillestrøm. Da Lillestrøm, etter vedtak i kommunestyret, ble proklamert som by i juni 1998, deltok Fagerborg aktivt i feiringen, og Lillestrøm feiret på Fagerborg.»

Forbudsavstemningen 1919

Av Hans Hilmar Bjerke

Høsten 2019 var det 100 år siden Norges andre folkeavstemning. I følge lov av 23. juli 1919 ble det holdt rådgivende folkeavstemning 5. og 6. oktober over spørsmålet om lovfestet varig forbud mot tilvirkning, inndførsel og omsetning av brændevin og het vin. Hver kvinne og mann som hadde bodd i landet i 5 år og fylte 25 år før 1. oktober 1919 kunne stemme. Bakgrunnen var innføring av forbud i august 1914 mot å brygge øl og å brenne brennevin av korn og poteter. Begrunnelsen da var dårlig matforsyningen ved inngangen til 1. verdenskrig, men det ble etter hvert avhold som skulle dominere saken.

Stortinget innførte lov om varig forbud i 1916, men striden fortsatte og en folkeavstemning ble gjennomført i 1919.

Ordfører i Fet og Rælingen Asbjørn Dørumsgard holdt flere foredrag høsten 1919 i anledning folkeavstemningen, og valget til kommunestyret som skjedde 14 dager seinere. I Aakrenes Arbeiderparti holdt han foredrag kl 7 aften 27. september og på Rud skole 1. oktober. Mange andre avholdsforedrag ble også holdt.

På Romerike var det et stort engasjement i avisene utover høsten 1919. Innlegg fra lesere og redaktører tyder på en svært aktiv kamp om ja eller nei til forbud. Frontene sto mellom avholdsfolk blant religiøse og arbeidere som ville ha ja, og folk fra Venstre og Høire som ikke ville ha forbud. Men det var ikke klare fronter, og i avisene kan en lese at stemningen skiftet mellom

Flaskeberget av Henrik Sørensen (1932). Bildet henger i aulaen til Lillestrøm vidergående skole.

bygdene og i de forskjellige sosiale lag. Her følger noen sitater fra aviser 4. oktober 1919.

Redaktør av Akershus Social-Demokrat Asbjørn Dørumsgard var særdeles aktiv i kampen for et ja til forbud. Han siterer Per Sivle:

*O ve for spill av krefter,
av lykke og av daad.
O ve, for sum derefter
av skam og nød og graat!
Hvor glassets djevel blinket
den sunne sans på flukt,
Fra sinn og munn der stinket
en raaden dødsens lukt.*

Og han siterer Olaf Saugeland:
*For synd og skam og slog og nød
var alltid drikkens følge,
og mangen fandt en tidlig død
i denne falske bølge.*

Presten Lars Tjensvoll skreiv en artikkel i Akershus Social-Demokrat om Forbud og kristelig fridom: Naar dei som er mot forbod skal slaa rett hardt og syna seg i blenkjande bunad, daa heiter det: "For den personlige frihets vern". Og den som ikkje sansar lygni i fine fraseblomen festar han fluks i hatten. For fager er fridomen og kostesamare enn all verdsens gull og glimesteinar. So stridde me fraahaldsfolk verkeleg for ei sak som vilde binda personleg fridom, daa var me all motburd verd og meire til. Og sume stend kanhende spyrjande. Kristne brør og systre som veit at friaste folk i verdi er Kristi vener, dei tvilar kan hende og veit ikkje vissa. I Akershus, som var organ for Høire og Frisindede Venstre:

Forbudsavstemningen. Se her! Enhver kan, om han vil, skrive en stemmeseddel. Den maa være av hvitt papir. — De som stemmer mot forbud, skriv «NEI».

I Aftenpostens aftennummer: Mød talrig frem! Stemmer Du Nei! Saa stemmer Du mod forbud og for individuel kontrol.

I Romerike som var et organ for Venstre, slipper ja-siden til med sine synspunkter. Det ser ut til at de fra redaktørhold ikke har tatt noe klart standpunkt for ja eller nei.

Indre Akershus kom ut på Bjørkelangen og var et organ for Venstre og Arbeiderdemokrater på Romerike. Konrad Halland var redaktør. På første side 4. oktober er å lese: Vi seirer! I morgen begynner den store avgjørende kamp i vårt land imot civilisasjonens største elendighet. Det er idealismen mot egoismen, egeninteressen og nydelesbegjæret. Og han avslutter med: Vil du frigjøre de bundne, reise de elendige og verne de uskyldige, så sit ikke hjemme, men gå og stem Ja.

Valgdagene var søndag 5. og mandag 6. oktober. Da resultatene fra avstemningen forelå for Romerike viste det et svært skiftende forhold mellom antall ja- og nei-stemmer. Utklippet viser det som sto i Akershus Social-Demokrat 9. oktober 1919. I Romeriksbygdene stemte 48 % ja og 52 % nei. Halvparten av kommunene hadde flertall for nei og andre halvpart ja. Av 19301 avgitte stemmer, var det 815 flere nei- enn ja-stemmer. Urskog, Høland og Setskog hadde $\frac{2}{3}$ ja-stemmer, mens Nittedal hadde $\frac{3}{4}$ nei-stemmer. I store bygder som Eidsvold, Nes og Ullensaker var flertallet nei. På landsbasis ble det et solid flertall for forbud, men utover på 1920-tallet viste det seg at det ikke ble ro rundt brennevinsforbudet. Vinmonopolet ble etablert i 30. november 1922. Da var det forbud mot å selge brennevin. Navnet har sin opprinnelse i at det bare var lov å selge vin. Det norske klippfisksalget til de vinproduserende landene Portugal og Frankrike ble pålagt høye tollsatser på grunn av vårt forbud mot import av hetvin og brennevin. Handelspolitiske problemer førte til slutt til en ny folkeavstemning den 18. oktober 1926. Her ble resultatet 55,7 % mot forbud. Brennevinsforbudet ble opphevet, men forbudet mot hjemmebrenning består. Østkantutsillingen i 1932 hadde temaet «Flaskeberget». Nanna Broch arrangerte flere utstillinger i Oslo som var en diskusjonsplass om boligbygging i mellomkrigstiden. Henrik Sørensen malte et uttrykksfullt maleri som også ble en plakaten til utstillingen. Teksten i maleriet taler sitt: Flaskeberget kaster skygger over de norske hjem. Maleriet henger i aulaen på Lillestrøm videregående skole.

~~Avsender:~~

~~Romerike Historielag
Postboks 175
2021 Skedsmøkorset~~

Vi har utsatt årsmøtet.

Ny dato kommer når vi igjen
kan møtes uten smittefare.

**Planlegging av
100-årsjubileet**

beror til nye retningslinjer
kommer ca. 1. mai.